Dues esteles funeràries discoïdals al museu Duran i Sanpere de Cervera (la Segarra)

JOSEP M. MIRÓ I ROSINACH

El Museu de Cervera, ultra posseir la important estela de l'Edat del Bronze trobada a Preixana (Urgell), descoberta per Agustí Duran i Sanpere,[1] i estudiada per l'especialista Joan Maluquer de Motes,[2] guarda dues esteles funeràries discoïdals d'indubtable interès.

L'estela discoïdal és un modest monument funerari de realització majorment rústega, producte d'humils artesans camperols amb més bona voluntat que no pas art, però amarades generalment d'un fort sentiment religiós i simbòlic. Executada en un bloc de pedra d'una sola peça, consisteix en un disc, generalment decorat, i amb una prolongació en forma de peduncle inferior per ésser alçada al cap de la fossa; orientada d'est a oest i mirant a sol ixent, és com la trobem adesiara en els petits i vells cementiris de la nostra ruralia.

De les dues esteles del nostre museu, realitzades en pedra arenosa, en una d'elles, que està fortament castigada pel desgast de la pedra en les dues cares, s'hi endevina, més que no s'hi veu, a l'anvers, la figuració de l'Anyell Místic, símbol de Crist, i símbol alhora del cristià, el qual porta un pal o asta crucífera; cronolò-

1. DURAN I SANPERE, AGUSTÍ, *L'estela del Museu de Cervera*, a «Segarra», núm. 631, Cervera, 1970, pp. 5 i 6.
2. MALUQUER DE MOTES, JOAN, *La estela de la edad del bronce de Preixana, Lérida*, Pamplona, 1971, pp. 475 a 481.

gicament sembla que apareix aquest tema en el segle IV.[3] Al revers d'aquesta estela intuïm un Arbre de la Vida fortament esquematitzat, del significat simbòlic del qual parlem seguidament a l'estudiar la segona peça.

Aquesta segona peça, sens dubte la més important de les dues, no solament per l'acceptable estat de conservació de tot el seu disc, encara que li manqui el peduncle, és interessant per les imatges que la informen i que són, al nostre entendre, portadores d'un captivador missatge. A l'anvers de l'estela trobem la figuració de la Creu —Arbre de la Vida (fig. 1).

L'arbre ha estat universalment objecte de culte des de les més antigues edats. Fou element simbòlic en els hindús, celtes, germànics, iranians i en les civilitzacions pre-hel·lèniques, com també en el budisme. L'arbre —símbol còsmic— fou finalment assimilat pel judaisme,[4] i integrat al cristianisme, rebent d'aquest i de la seva doctrina, un sentit sacramental.

Fent coincidir l'Arbre de la Vida amb la Creu de la Redempció —aquest és el fet que hem vist en aquesta segona estela— observem en la iconografia cristiana com manta vegades aquesta creu està representada per l'Arbre de la Vida; el cristià al morir neix altra volta, com nova criatura redimida del món subterrani de la mort, ascendint al cel, essent per tant l'eix entre aquests dos móns. Aquesta significació és molt emprada en l'art romànic, com també, en més modesta mesura, en l'estela funerària discoïdal.

L'Arbre de la Vida és un símbol que trobem freqüentment en l'art dels pobles orientals. El motiu aparentment decoratiu de l'«hom», arbre central collocat entre dos animals enfrontats o dos éssers fabulosos, és un tema mesopotàmic que passa a l'Extrem Orient, i també a l'Occident mitjançant els perses, àrabs i bizantins. En l'ornamentació romànica l'Arbre de la Vida apareix figurant un vegetal frondós, amb entrellaçats i laberints, l'esquema dels quals, a més del simbolisme d'aquest arbre, conté el significat simbòlic d'embolcallar.[5]

El món medieval entengué l'arbre emprat a l'antiguitat pagana com una prefiguració de la civilització cristiana, en aquesta esdevé el signe de la puixança que Déu manifesta en l'Església considerada com un jardí que Ell ha plantat a la terra; esdevé alhora el signe de Crist, l'autoritat del qual es fa sentir en el reialme de Déu, com la saba en l'arbre.[6] L'arbre és, en principi,

3. GUSTEMS I GUSTEMS, JOAN, *Los símbolos de Jesucristo en la Antigüedad Cristiana*, Barcelona, 1982, p. 210.
4. DANIÉLOU, JEAN, *Les Symboles chrètiens primitifs*, París, 1961.
5. CIRLOT, JUAN-EDUARDO, *Diccionario de Símbolos*, Barcelona, 1969, p. 87.
6. URECH, ÉDUARD, *Dictionnaire des Symboles Chrétiens*, Neuchâtel, 1972, p. 19.

la figura de Crist donada en l'escriptura com Arbre de la Vida. Si porta fulles, aquest arbre pot significar, també, el Paradís, lloc de l'eterna felicitat;[7] si entre les fulles veiem algun ocell —com és el nostre cas— i sabent que tot ésser alat és un símbol de l'esperit, ja en l'Egipte faraònic[8] que trobem amb el significat de l'ocell com a ànima en quasibé totes les religions. I com que descobrim en aquest Arbre de la Vida que estudiem, la representació estilitzada d'algunes fulles, entre elles el trèbol, que segons Cirlot és l'emblema de la Trinitat,[9] adient en el lloc on figura, hem d'entendre, per tant, que tenim ací, sens dubte, amb la presència de símbols intercalats, una rica expressió simbòlica i ensems plàstica del Paradís. La Creu, feta de la fusta de l'Arbre del bé i del mal... El propi Crist és descrit com un arbre (Orígenes). I encara avui canta la litúrgia bizantina, en el dia de l'exaltació de la Santa Creu, «L'Arbre de la Vida plantat al Calvari, l'arbre damunt el qual el Rei dels segles ha obrat la nostra salvació, l'arbre que sorgint de les profunditats de la terra s'ha alçat en el centre d'aquesta terra i ha santificat fins els confins de l'univers».[10] El revers d'aquesta estela està decorat, també, amb disseny elemental i esquemàtic, per l'Arbre de la Vida, que té en aquest lloc el seu sol significat (fig. 2). Hi estan evidenciats quatre peixos, el significat dels quals se'ns escapa, podrien ser una llunyana allegoria o un motiu emblemàtic o heràldic, com quan apareixen, per exemple, en alguna estela trobada a Preixana. Altra cosa seria en el cas de trobar-se un sol peix.

La tècnica del lapidari que realitzà aquestes dues esteles, i que consisteix a aconseguir el relleu mitjançant el rebaixat de la superfície una vegada dissenyat el contorn de les imatges, no ens ajuda a la seva datació, que resta problemàtica; tan sols per l'estil podrien ser atribuïbles al món del gòtic tardà, fins i tot també al del Renaixement, amb tot el risc que aquestes atribucions comporten. Les referències que en tenim, que probablement són procedents de l'antic fossar de l'església parroquial de Santa Maria de Cervera, tampoc ens ajuden gran cosa.

Mesurades han donat les següents dimensions: la primera descrita i més erosionada fa 0'78 metres d'alçada, peduncle inclòs; 0'40 m. de diàmetre del disc, 0'22 m. d'amplada al començament del peduncle a tocar amb el disc, i 0'14 m. de gruix. La segona amida 0'46 m. de diàmetre del disc, i 0'16 m. de gruix; com hem dit hi manca el peduncle que li fou trencat.

7. *Les dossiers de l'archéologie*, núm. 19, Dijon, 1976, pp. 110 i 111.
8. CIRLOT, JUAN-EDUARDO, *Diccionario de Símbolos*, esmentat, p. 362.
9. CIRLOT, JUAN-EDUARDO, *Diccionario de Símbolos*, esmentat, p. 460.
10. ELIADE, MIRCEA, *Imágenes y Símbolos*, Madrid, 1974, pp. 175 i 176.

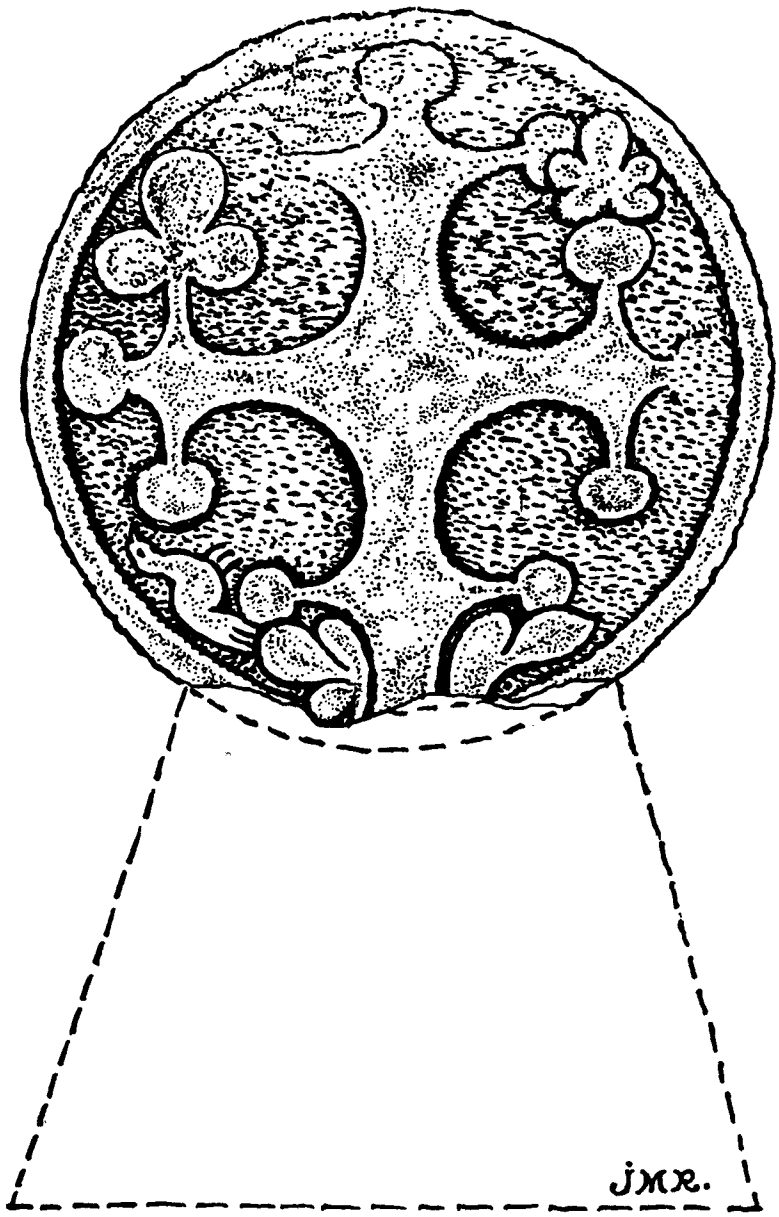

FIG. 1. Anvers. Creu pedunculada, de braços curvilinis, que fineixen en forma de creu amb boles. Decorada amb fulles, d'entre aquestes exeIeix el trèbol i un ocell. (Dibuix de l'autor.)

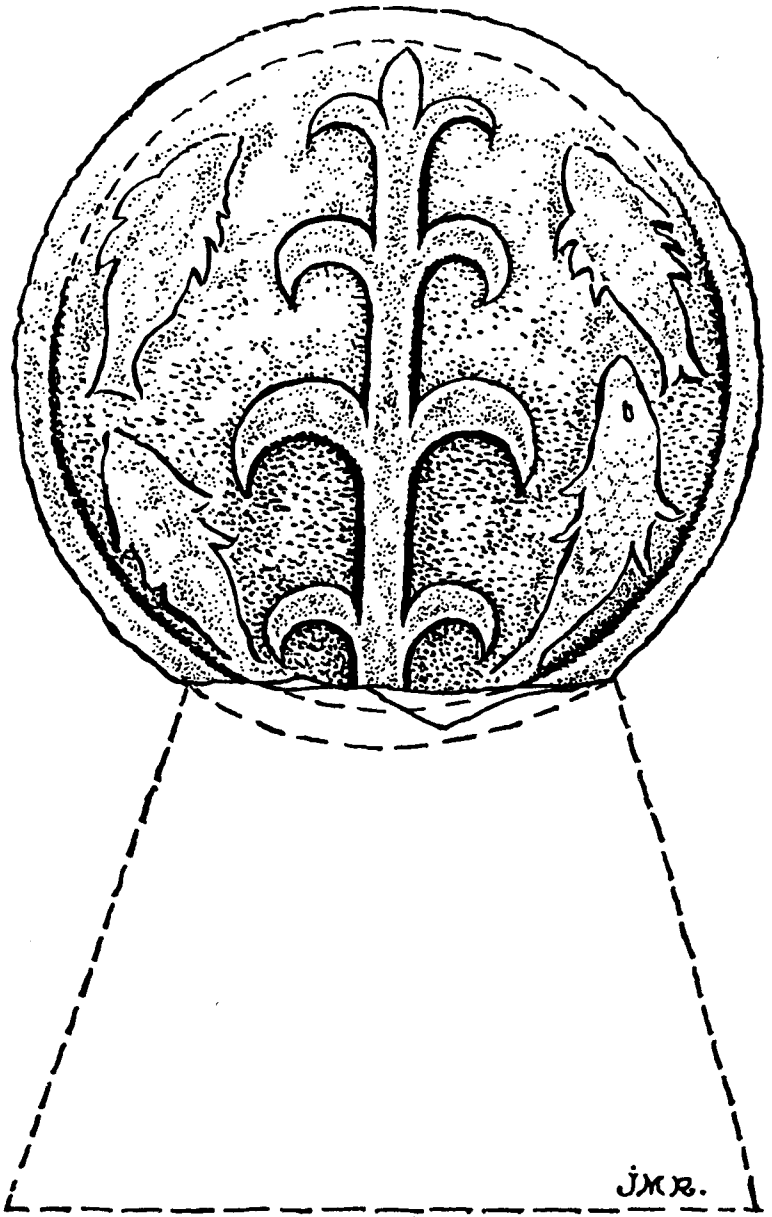

FIG. 2. Revers. Arbre dreçat, amb fulles simples, que fineix en flor de lis. Al l'entorn quatre peixos en disposició circular. (Dibuix de l'autor.)